

szerint állás és méltóság igen sokféle van, így a tekintélyeknek is valóságos bonyolult rendszere fejlődött ki, melyben a tekintélytisztelő a legjobb akarattal is alig tudta magát többé kiismerni. Egyszerűbb lelkek, amilyenek az élni akaró tömegek, úgy segítettek magukon, hogy válogatás nélkül megadták minden Tekintélynek azt, amit ez magáénak vélt. [...]

E tekintélytisztelet több szembeszökő jelenségéről, minő a napilapokban is közölt „előkelő“ gyermekek képei, a címkórság, a méltóságos és kegyelmes címek beteges kívánása és ezzel tökéletes lejáratása – koldusok ma minden „úriembert“ méltóságosnak titulálnak, mintha csak spanyol koldusok volnának – ezek tulajdonképpen külsőségek, melyek az anyagiakban folyvást lejjebb szállított középosztályt gyermekes módon akarják megnyugtatni s kielégíteni. Sokkal fontosabb a nemzeti élet szempontjából, hogy a Tekintély hódolatba burkolóznán és egyszerre igen sok tekintély lévén – minden két-három négyzetméterre jut egy – az igazmondás, az őszinteség nyílt szava kezdet kimenni a divatból s helyét látszólag hódolat és tisztelet elfogódottsága, valóban alakoskodó suttogása foglalta el.

WEIS ISTVÁN

Hazánk társadalomrajza

Budapest, 1942, Országos Közoktatási Tanács. 77–91.

Weis István (Munkács, 1889. július 10. – ?) 1920-ban a Népjóléti és Munkaügyi Minisztériumba került. 1921-től miniszteri titkárként dolgozott, majd a törvényelőkészítő osztályon osztálytanácsosi beosztásban alkalmazták. Az 1930-as években már a közegészségügyi osztály helyettes vezetője volt. 1933-ban kinevezték az Országos Társadalombiztosítási Intézet vezérigazgatójává. 1936-tól tanított a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen, majd 1940 és 1944 között az Erzsébet Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán. Közben, 1941-től államtitkári beosztásban ellátta, az Országos Közellátásügyi Hivatal vezetését. Tudósként számos államtudományi, közigazgatási és közegészségügyi, illetve társadalompolitikai munkát publikált.

A Hazánk társadalomrajza című munka egy ún. nemzetismereti kiadvány, amely leírja a különböző magyar településtípusokat, az egyes társadalmi rétegek fő jellemzőit, a főbb foglalkozási ágakat. Külön tárgyalja az 1938 és 1941 között lezajlott revíziót. Kitér a magyar szellemi élet, a kultúra értékeire, illetve a magyar mentalitás, gondolkodásmód sajátos vonásaira.

Két világháború változásai ellenére lényegében ma is a dualizmus korának társadalmi életét éljük. Döntő jelentőségű tehát az, hogy amikor a vezető középnemesi réteg letűnt, nem állott rendelkezésre olyan másik társadalmi csoport, amely szerepét

átvéve, új középosztályt alakíthatott volna ki. A városi polgárság művelt rétege számban is gyöngye volt; e mellett hatottak rá a köznemesség vonzó egyéni és osztálytulajdonságai, a régi középnemesi életforma szépsége és az ezzel járó tekintély. Kísérletet sem tettek tehát polgári középosztály kialakítására és a középnemességet utánozták azokban az esetekben is, amikor a polgárság tagjai eredeti hivatásuknál maradtak, még inkább akkor – és ez vált tömegjelenséggé – amikor a kereskedelemnek és az iparnak hátat fordítottak.

A hanyatló középnemesség egészen sajátos módon törekedett arra, hogy legalább a látszatot fenntartsa. Akkor, amikor az anyagi alap kicsúszott alóla, nem új alap után nézett, hanem ma már alig érthető lelki folyamattal arra az álláspontra helyezkedett, hogy a lelki függetlenség, a szép hagyományok megfelelő anyagi lehetőségek nélkül is elegendők a középosztálybeli hivatás teljesítésére. Míg a régi nemesi középosztálynak igen egészséges érzéke volt az élet anyagi oldala iránt, a dualizmus évtizedeiben az vált köztudattá, hogy nem úri dolog az anyagi mozzanatoknak gondos figyelembevétel. Az eddigi nemes öntudat helyébe ez a téves úri öntudat lépett. [...]

A helyes megoldás az lett volna, ha a földjét veszített vagy egyébként rossz anyagi helyzetbe került középnemesség a nálunk akkor kezdődő kereskedelmi és ipari kapitalizmus lehetőségeivel élt volna és az ezeken a pályákon működött városi polgársággal egybeolvadva teremtette volna meg az új és egészséges középosztályt. Ennek a rétegnek a fiai sokkal nehezebb helyeken is megálltak helyüket, tehát többségük a kereskedelemben és az iparban is gyökeret verhetett volna. E helyett az úri elzárkózásba és bizonyos, urasáknak elismert, szerény jövedelmet biztosító pályákra tódult, a korai kapitalizmus minden előnyét pedig átengedte a szabadságharc utáni évtizedekben keletről nagy tömegekben beözönlő zsidóságnak.

Így alakult ki azután az a fonák helyzet, hogy a zsidóság csaknem egészében a középosztály helyét foglalta el. A kereskedelem és a bank-ügy jóformán teljesen, a nagyipar túlnyomó részben az ő kezükbe került. [...] Ez a térfoglalás mindenképpen káros volt. A zsidóság még akkor is bajt okozott, amikor mellékcélok nem vezették, mert a szellemi élet irányítását nem a magyar sajátosságok figyelembevételével végezte. Még nagyobb hátrány volt az, hogy a második, legfeljebb harmadik nemzedék mohóságával és türelmetlenségével vetették rá magukat a magyar életre, követésükre akarták kényszeríteni a magyar népet: azt kívánták, hogy a jóról, szépről, hasznosról alkotott fogalmait az ő ízlésük szerint változtassa meg. A zsidóság nyugtalansága, felfele törekvése és önzése komoly társadalmi ellentéteket váltott ki; magasabb életszínvonalra törekvésük, vagyongyűjtési szenvedélyük éles fényt vetett a tömegek szűkölködésére még akkor is, ha a tömegek nyomorának nem közvetlenül ők voltak az okai. Középosztály-politikai nézőpontból pedig ennek a milliós tömegnek a felső és alsó osztály közé ékelődése annyit jelentett, hogy vízhatlan réteg keletkezett, amely megakadályozta a középosztálynak utánpótlását a népből. [...]

Bekövetkezett tehát a hivatalnok-középosztály teljes elszegényedése és az a bűvészkedés, hogy függő helyzetben, csekély jövedelemmel hogyan lehet a látszatot fenntartani. A középső rétegből indul ki a magyar közéletnek az a betegsége, hogy mindenki

a valóságnál többnek akar látszani és a valódi helyzet leplezésére törekszik. El kell ismernünk, hogy a túlnyomó nagy részében hivatalnokokból álló középső réteg még a világháború és a Trianon utáni években is műveltebb, olvasottabb, mint más nemzetek hasonló rétegei. Ebben a tekintetben legfeljebb a legifjabb nemzedék mutat rosszabb képet. Azt is meg kell látnunk, hogy ez a réteg egyéb nélkülözések árán törekszik a régi életszínvonal látszatának fenntartására és a társas érintkezés formái többnyire olyan előkelők, hogy ilyeneket külföldön csak a felső osztálynál lát a megfigyelő. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ez a réteg az egyéni és köztisztesség magas fokán áll, családi élete és nemzeti érzése töretlen. Mindez azonban büvészkedés eredménye és végeredményben a családanyák ügyességén, önfeláldozásán múlik.

A hibás tájékozódásnak az elszegényedésen és a látszathajhászásán felül harmadik káros következménye az, hogy ez akadályozta meg a jó közigazgatás kifejlődését. Bárminnyire különbözött is, még az utolsó években is, a magyar köztisztviselő egyes szomszédos államok hivatalnokaitól megbízhatóság és tisztesség tekintetében, mégis számolnunk kell a ténnyel, hogy a tisztviselői pályára szorult középosztály egyes tagjainak boldogulásánál nemcsak a szolgálati érdemek játszanak döntő szerepet, hanem az összeköttetések is. [...]

A mindenki szemében gyűlöletes, de eddig ki nem irtott protekciós rendszernek azután két súlyos következménye van. Az egyik az, hogy a tisztviselők jelentékeny része nem a jobb képzettségben, a több és jobb munkában látja emelkedésének alapját, hanem összeköttetések után szaladgál, mert azok birtokában valódi vagy vélt előnyökhöz jut. Ez aláassa a munkafegyelmet, a tisztviselői erkölcsöt, kedvetlenséget vált ki a jobbaknál.

A másik káros következmény az, hogy ebben a rendszerben több tisztviselőt kell tartanunk, mint amennyire tulajdonképpen szükség van. Mihelyt a köztisztviselői pálya úri foglalkozássá vált, a hivatal is úri társaskörre alakult át, ahonnan csak jellemhiba miatt lehet valakit eltávolítani és nem tehetséghiány, vagy csökkent munkakedv miatt. Így azután az igazán komoly tisztviselők mellett van jelentékeny létszámú olyan tisztviselő is, aki foglalkozik az ügyekkel, de nem a lényegre nézi, formaságokba merül el és ezek akadályozzák a közigazgatás korszerű átalakítását, vagy hiúsítják meg a gyakorlatban a már majdnem célt ért reformtörekvéseket. Éppen a hivatalok úri mivolta hozza magával azt is, hogy a vezetők nem mindig a legtehetségesebbek, hanem éppen úgy, mint a társaskörökben, azok, akik vagyon, előkelőség vagy életkor tekintetében elől vannak. [...]

Mindaddig ugyanis, amíg a középosztály helyén levő réteg úrnak képzele magát és az uraságot nem erkölcsi értelemben veszi, vagyis nem önfegyelmezésre, fokozott kötelességteljesítésre, nagy eszmék és gondolatok fenntartására törekszik, hanem külsőségek után fut, középosztály utánpótlásról, igazi középosztály kialakulásáról még abban az esetben sem beszélhetnénk, ha ennek a rétegnek mostani nagyon is ingó anyagi alapja megerősödne.

Megállapításunk szerint a középosztálynak az lenne a feladata, hogy közvetítsen felfele és lefele. Felfele a középosztály ezt a szerepét egyáltalában nem teljesíti. A túlnyomó többségében függő helyzetben levő hivatalnok tehát vakon fogad el mindent

felülről: divatot, politikai nézeteket, gazdasági eszméket. Saját osztálytudatának hiánya és az uraság látszata a legtöbbet közülük arra bírja, hogy felfele megalázkodják, minden körülmények között keresse az érintkezést a felsőbbekkel. Nemzeti hibáink legneveztésebbje: a tegeződés felülről jött a középső rétegbe, de azt mérgezi meg legjobban; a hivatalnok vagy más középső rétegbeli ember boldog, ha a felsőbb osztálybeli tegezi: ezért cserébe minden szolgálatra kész, a felsőbb osztályt kiszolgálja. Viszont középsőosztálybeli emberre alig van lesújtóbb tapasztalat, mintha a felsőbb osztálybeli megtagadja tőle a baráti érintkezés formáját és a nyugat-európai országokban szokásos udvariassági keretek között érintkezik vele. Legfeljebb ilyenkor jelentkezik a középosztálytudatnak valami halvány visszfénye visszahatásként. [...]

Nem alkalmas azonban ez a középső réteg arra sem, hogy lefele közvetítsen és az alsó osztályokkal értesse meg az állami és társadalmi összetartozás szükségességét és az erre a célra hozandó áldozatok kikerülhetetlen voltát. A régi magyar középosztály közvetlen kapcsolatot tartott fenn a néppel és nem egy tagja nagy népszerűségnek örvendett. Ezekkel a személyes összeköttetésekkel vette el az élet sok elhibázott intézkedésnek, mentett meg sok kényes helyzetet. A hivatalnok-középosztály nem vegyülhetett a nép közé, mert ez az úri mivolttal nehezen lett volna összeegyeztethető. A néppel érintkezés a szociáldemokrata párttitkároknak és a zsidó kereskedőknek, ügynököknek fenntartott működés volt. A népnek sem igen volt bizalma a hivatalnok urak iránt: a magyar paraszt irtózik a hivataloktól, a hivatalos ténykedésektől és nem rokonszenves előtte az, aki ezekben részes.

2.1.2. Társadalompolitika

BALÁS KÁROLY

Társadalmi politika

Budapest, 1924, Centrum Kiadóvállalat Rt. 113–119.

Balás Károly (1877–1961) közgazdász, egyetemi tanár a Kassai Jogakadémián, a budapesti egyetem magántanára. 1909-ben megalapította a Kassai Magyar Társadalomtudományi Egyesületet. Népesedési és jövedelemelosztási kérdésekkel, szociálpolitikával, valamint pénzügytannal foglalkozott. 1939-ben a Magyar Élet Pártja programjával országgyűlési képviselővé választották.

Szimpatizált az olasz fasizmus eszméivel. Balás Károly azok közé a szakemberek közé tartozott, akik Mussolini rendszerét példaként állították a magyar szociálpolitika elé. Munkáiban élesen bírálta a kommunista nézeteket, mert azok felrobbantják a